

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO

AKAA JÄRVIÖ

Maankäyttöhankkeen arkeologinen valvonta
historiallisella kylänpaikalla 2015

Sami Raninen
Pirkanmaan maakuntamuseo

SISÄLLYSLUETTELO

Sisällysluettelo	1
Tiivistelmä	2
Arkisto- ja rekisteritiedot	3
Sijaintikartat	4
1. Johdanto	6
2. Valvontakohteen sijainti ja lähiympäristö	6
3. Jalantijärven lähiympäristön historia	7
4. Järviön kylän historia	8
5. Järviön kylämäen yleiskuvaus	8
6. Vesihuoltolinja ja Järviöntie	10
7. Valvontahavainnot	10
8. Muuta	12
9. Päätelmät ja loppuyhteenveto	13
Lähteet	
Luettelo kuvataillenteista	

TIIVISTELMÄ

Huhtikuussa 2015 Akaan Järviön historiallisen kylätontin laidalla suoritettiin kaivutyön arkeologinen valvonta. Kiinteästä muinaisjännöksestä ei havaittu merkkejä.

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Kaupunki: Akaa

Entinen kunta: Kylmäkoski

Rekisterikylä: Järviö

Peruskarttalehti: 211408 VIIALA

Kiinteistöt: 20-429-2-47

20-429-3-1

20-429-3-4

Keskikoordinaatti (ETRS-TM35FIN): p 6 787 356 i 323 244

Tutkimuksen tyyppi: maankäyttöhankkeen arkeologinen valvonta

Tutkimuslaitos: Pirkanmaan maakuntamuseo

Kenttäyöntekijä: Sami Raninen

Kenttätyöaika: 16., 20. ja 21.4.2015.

Tutkimusten kustantaja: Hämeenlinnan seudun vesi oy (HS-Vesi)

Tutkimuskustannukset: 5108 e + alv

Löydöt: Ei löytöjä

Aikaisemmat tutkimukset: Jussila & Lähdesmäki 1997, inventointi

Luoto 2014, inventointi

Aikaisemmat löydöt: KM 6678 (vasarakirves, vanha irtolöytö valvontakohteen läheisyydestä)

Arkistoitu kirjeenvaihto: Pirkanmaan maakuntamuseo, lausunto, diar. PMM 246/2014

Pirkanmaan maakuntamuseo, tarjous, diar. PMM 8/2015

Sivumäärä: 14

Liitteet: Luettelo kuvatallenteista

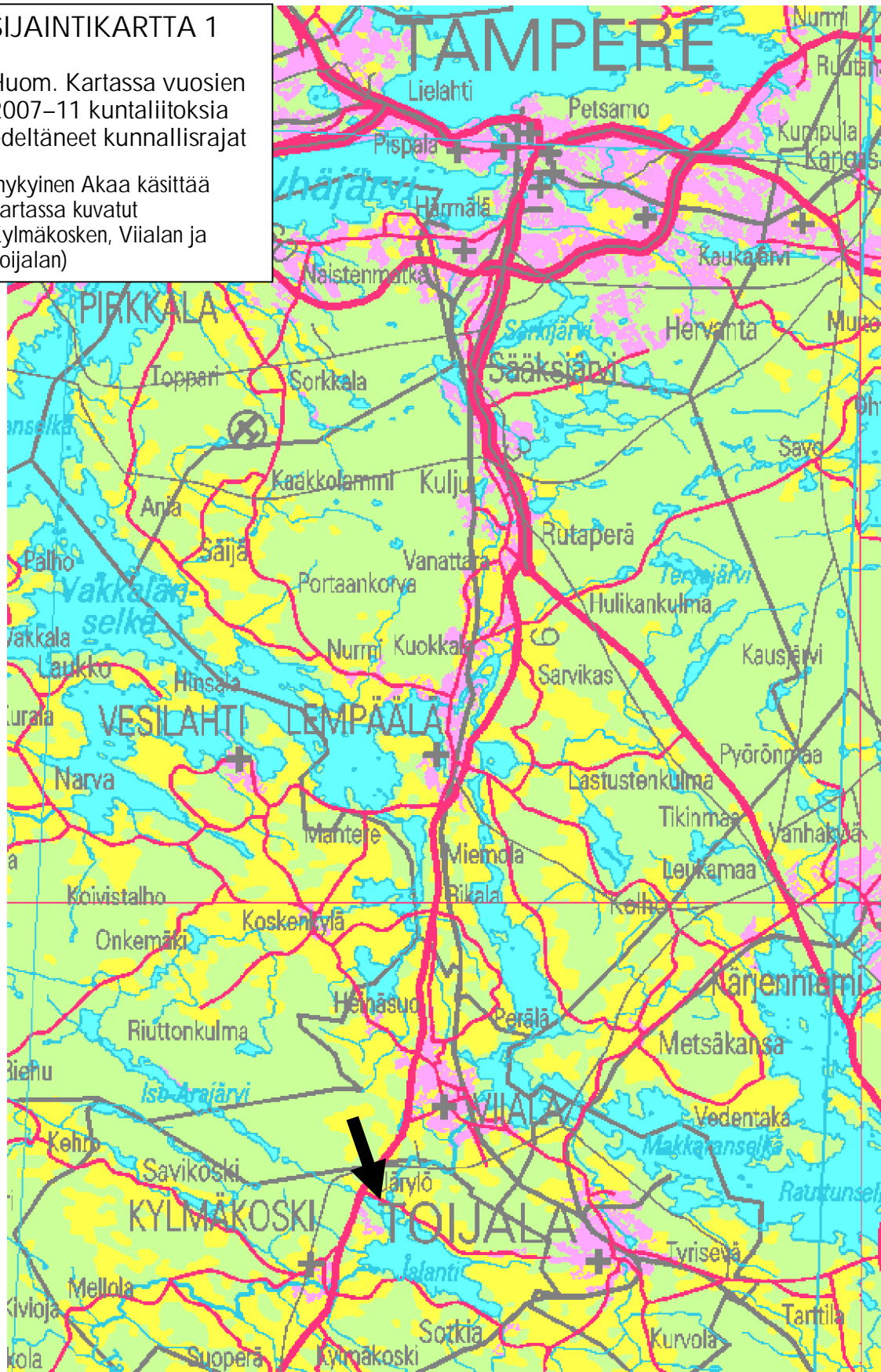
Alkuperäiskappaleen säilytyspaikka: Pirkanmaan maakuntamuseo, Kulttuuriympäristöyksikön arkisto

Kopion säilytyspaikka: Museovirasto, Arkeologinen keskusarkisto

SIJAINTIKARTTA 1

Huom. Kartassa vuosien 2007–11 kuntaliitoksia edeltäneet kunnallisrajat

(nykyinen Akaa käsittää kartassa kuvatut Kylmäkosken, Viialan ja Toijalan)

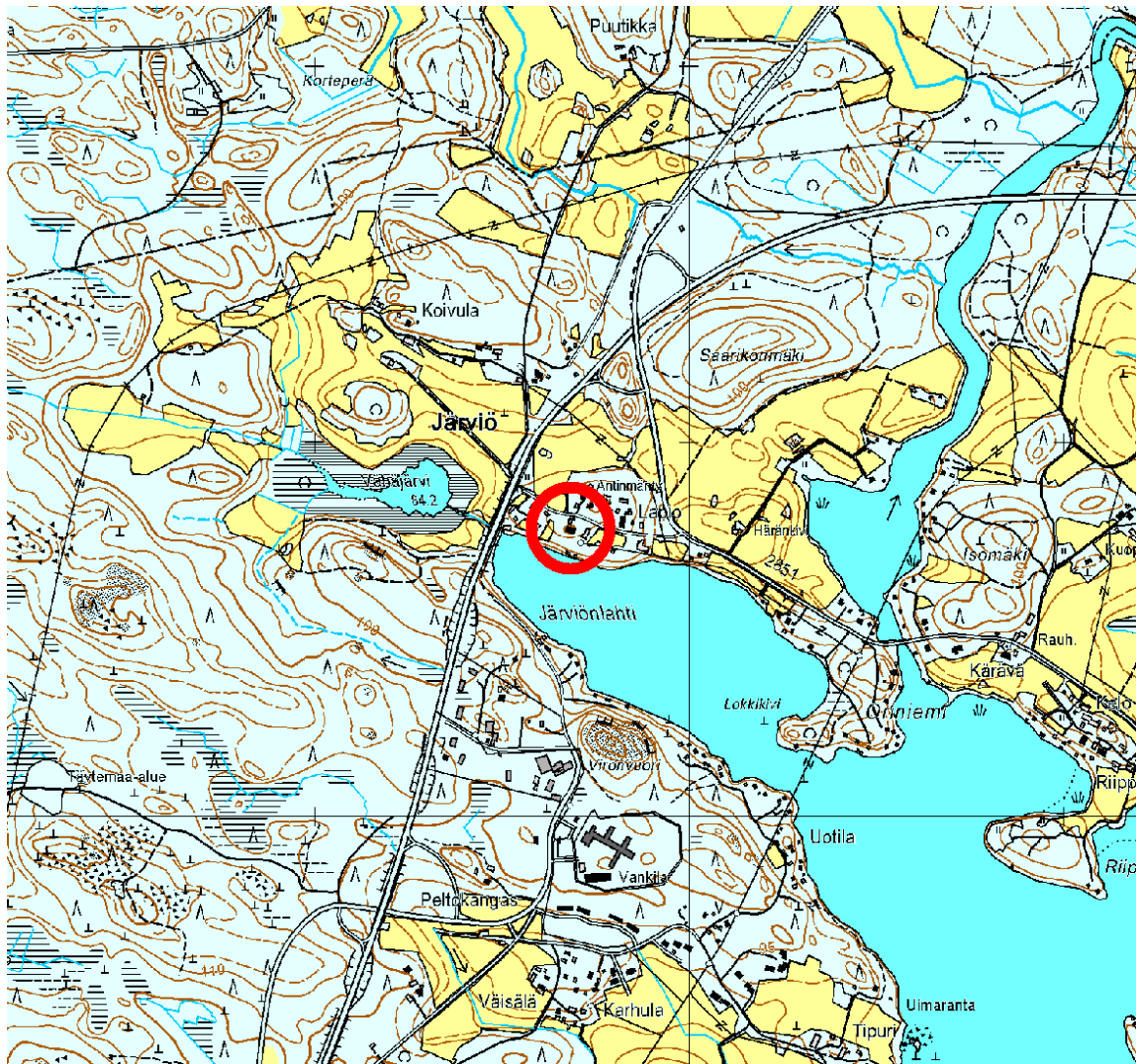

MK 1: 200 000

Pohjakartta: Maanmittauslaitos, lupa PISA 020/2006

Tutkimuskohteen viitteellinen sijainti merkitty mustalla nuolella

SIJAINTIKARTTA 2

MK 1: 20 000

Tutkimuskohteen viitteellinen sijainti merkitty punaisella ympyrällä

Ympyrän keskikoordinatti (ETRS-TM35FIN): p 6 787 325 i 323 227

Peruskarttalehti: 211408 VIIALA

Pohjakartta: Maanmittauslaitos, lupa PISA 020/2006

1. JOHDANTO

16., 20. ja 21.4.2015 Pirkanmaan maakuntamuseo suoritti maankäyttöhankkeen arkeologisen valvonnan Akaan kaupungin Järviön rekisterikylässä historiallisen kylätontin läheisyydessä. Valvonta liittyi vesihuoltolinjan rakentamiseen. Kenttätöyö teki FM Sami Raninen ja työn valvoja oli FM Kreetta Lesell. Valvonnan syynä ollut Järviön historiallinen kylätontti oli löytynyt FM Kalle Luodon tekemässä inventoinnissa (Luoto 2014).

Kuva 1. Järviön kylämäki idästä nähtynä huhtikuussa 2015. Kuvan keskellä Järviöntie. Vasemmalla Hannulan navetta kylämäen itärinteellä. Kuvan keskellä (tien vieressä kasvavan kuusen vasemmalla puolella) näkyy Hannulan luhtiaitta kylämäen laella, historiallisen kylätontin keskellä. Kuva: Sami Raninen. KYY 154: 7.

2. VALVONTAKOHTTEEN SIJAINTI JA LÄHIYMPÄRISTÖ

Valvontakohte sijaitsee Etelä-Pirkanmaalla, entisen Kylmäkosken kunnan (1897–2011) alueella, Jalanti-nimisen keskisuuren järven luoteiskärjen eli Järviönlahden pohjoisrannalla. Jalanti kuuluu Kokemäenjoen vesistöön. Järven läpi virtaa Tarpianjoki, joka laskee Vanajaveden järvireittiin sisältyvään Jumuseen Viialan taajamassa. Mutkitteleva Tarpianjoki saa alkunsa Hämeenlinnan Kalvolassa.

Valvontakohteesta on noin 35 km matkaa Tampereen keskustaan (pohjoisessa) ja viitisen kilometriä Viialan taajamaan (koillisessa). Toijalan rautatietajaama (Akaan keskustajaama) sijaitsee noin kahdeksan kilometriä valvontakohteesta itään. Kylmäkosken kirkko sijaitsee noin 2,5 kilometriä lounaaseen.

Nykyisin Jalantia ympäröi avoin viljelymaisema, jossa sijaitsee siellä täällä pientalo- ja kesäasutusta sekä Tipurin teollisuusalue ja Kylmäkosken vankila-alue järven luoteispäässä. Valtatie 9 (Eurooppatie E63, Tampereenväylä) kulkee järven länsipuolelta valvontakohteen läheltä. Järviönlahden ympäristössä maasto on melko mäkistä ja jyrkkäpiirteistä.

3. JALANTIJÄRVEN LÄHIYMPÄRISTÖN HISTORIA

Jalannin rantojen läheisyydessä sijaitsee kivikautisia asuinpaikkoja. Järviön kylästäkin on saatu Lapion talon Loukkaanmäen pellolta irtolöytönä vasarakirves (KM 6678; Suvanto 1954: 6). Inventoinnissa sen löytöpaikalla ei havaittu merkkejä kiinteästä muinaisjäännöksestä (Jussila & Lähdesmäki 1997: 108–13). Riipanniemen rökkiö/lapinraunio-keskittymä järven pohjoisrannalla on rekisteröity pronssikautisena kohteena.

Jalannin alueelta on tiedossa yksi rautakautinen löytökohde, Vuolteen kylässä (Tarpianjoen lasku-uoman niskassa) sijainnut Kärävän rökkiö tai rökkiökalmisto. Sieltä on 1890-luvulla saatu irtto- ja kaivauslöytöinä muun muassa merovingiajan aseita (KM 3287; Suvanto 1954: 14). Vuonna 1996 kohteesta ei kuitenkaan löydetty inventointiin liittyneessä pintapoinninnassa ja koekaivauksessa enää mitään jälkiä (Jussila & Lähdesmäki 1997: 52–7).

Jalannista lounaaseen ja parisataa metriä Tarpianjoen tulouomasta pohjoiseen sijaitsee metsäsaarekkeessa ajoittamaton kivirökkiökohde (Storey). Jalannilta katsottuna lähimmät ajoitetut rautakautiset kohteet tunnetaan Toijalan taajamasta, Jumuseen virtaavan Nahkialanjoen-Lontilanjoen laaksosta (lähde: Tampereen museoiden Siiri-tietokanta).

Kuninkaan kartastossa Jalannin rantojen läheisyyteen ja Tarpianjoen tulouoman laaksoon on kuvattu toistakymmentä kylää, yksinäistaloa tai torppaa (KKS 1776–1805, sivut 246, 262). Tämän asutuksen katkeamattomat juuret juontuvat viimeistään keskiajalle. Vuolteen kylä mainitaan asiakirjassa jo vuonna 1390 (kylästä on myös edellä mainittuja keskirautakauden löytöjä). Järviötä lukuun ottamatta kaikki muutkin Jalannin alueen kylät ilmaantuvat tekstilähteisiin viimeistään Hämeen ensimmäisessä maakirjassa v. 1539 (Suvanto 1954: 23, 24). Jalannin alue kuului ilmeisesti ensin Sääksmäen pitäjään, josta Akaan pitäjä erotettiin vuonna 1483 (Suvanto 1954: 32).

Jalannin ympäristön historiallisen ajan asutuskohteista muinaisjäännösrekisteriin ja Siiri-tietokantaan sisältyy tätä kirjoitettaessa Tipurin historiallinen yksinäistalon paikka (rekisteröity kulttuuriperintökohteena). Järven eteläpuolella, Eskolanvuorella, sijaitsee lisäksi historiallisen ajan puolustusvarustuksena rekisteröity perimätiedon tuntema kohde. Inventoinnin mukaan kohteen ”vallit” ovat kuitenkin Ancylysjärven rantamuodostumia (Jussila & Lähdesmäki 1997: 91–5).

4. JÄRVIÖN KYLÄN HISTORIA

Kuten edellä todettiin, Järviön kylästä on saatu nuorakeraamisen kulttuurin kiviesinelöytö. Vuolteen Kärävän keskirautekautinen löytökohde on sijainnut Järviöstä noin kilometrin verran itäkaakkoon.

Seppo Suvannon mukaan Järviön kylän edeltäjä oli Oriniemen kylä, josta varhaisin tunnettu maininta on vuodelta 1506. Hänen mukaansa tämä keskiaikainen kylä sijaitsi Oriniemellä, joka on metsittynyt, pientaloja ja/tai vapaa-ajan asuntoja sisältävä niemi Tarpianjoen lasku-uoman niskalla. Vuodesta 1551 alkaen Oriniemen talot Naakkala ja Hannula esiintyvät asiakirjoissa uutena Järviön kylänä. Viimeisenkin Oriniemen talon maat myytiin Järviön kylään v. 1598. Suvannon mukaan Oriniemen kylätontti autioitui tällöin (Suvanto 1954: 26, 27, 40, 41). Vesihuoltolinjaan liittyneen inventoinnin yhteydessä Oriniemeä pidettiin arkeologisesti otollisena ympäristönä ja sinne tehtiin lapionpistoja, mutta kiinteää muinaisjäännöstä ei havaittu (Luoto 2014).

1700-luvun lopulla Järviön kylässä oli neljä taloa: Naakkala (myöh. Keppilä), Naakkalasta v. 1621 halottu Jussila, Hannula (Mikkola) ja Hannulasta v. 1769 jaettu Lapio (Suvanto 1954: 438, 439).

Inventointikertomuksessa Järviön historiallisen kylätontin sijainti ja rajat on määritelty 1700-luvun karttojen perusteella (Luoto 2014). Kylätontti sijaitsi selvästi erottuvalla, melko jyrkkärinteisellä kylämäellä, joka kohoaa Jalannin Järviönlahden pohjoisrannalla. Kylätontin pohjoispuolella kulki historiallinen tie suunnilleen nykyisen Järviöntien kohdalla. 1700-luvun kylätontti ei ulottunut Järviöntien pohjoispuolelle, vaikka nykyisen Järviön asutus on laajentunut sinnekin.

Inventoinnissa ehdotettu muinaisjäännösrajaus kattaa historiallisen kylätontin autioituneen osan. Noin puolet kylätontista on nykyisin muokattua ja asuttua pihamaata.

5. JÄRVIÖN KYLÄMÄEN YLEISKUVAUS

Järviön historiallinen kylämäki nousee jyrkästi Järviönlahden pohjoisrannalta ja laskee hieman loivemmin muihin suuntiin. Asfaltoitu Järviöntie kulkee kylämäen yli noin kahdeksan metriä leveän tiepenkereen päällä. Mäen maaperä on hiekkamoreenia, jonka seassa esiintyy runsaasti kiveä ja isoja lohkareita.

Kylämäen laella sijaitsee Hannulan tilakeskus perinteikkäine puurakennuksineen. Asukkaan mukaan Hannulan päärakennus on 1890-luvulta ja luhtiaitta 1700-luvulta. Hannula on kuvattu samalle paikalle jo isojakokartassa (v. 1771; Luoto 2014: 8). Hannula on toinen kylän 1500-luvulle palautuvista taloista, joten se on voinut sijaita samalla paikalla alusta saakka. Hannulan iso puunavetta sijaitsee alempana kylämäen itärinteellä.

Vuoden 1700 maakirjakartassa kylätontti on kuitenkin kokonaisuudessaan kuvattu kohtaan, joka kartta-asemoinnin perusteella sijaitsee kylämäen länsirinteellä. Tässä on ehkä virhe, koska isojakokartassa samalle alueelle on kuvattu vain Naakkalan (myöh. Keppilän) talo, joka historia palautuu jo 1500-luvulle. Nykyisin kylämäen länsirinteellä ja juurella sijaitsee asuttu pihapiiri, johon liittyy Keppilän vanhoja maatalousrakennuksia.

Keppilän ja Hannulan pihapiirien välissä sijaitsee autoitunut ja hyvin säilynyt kylätontin osa, jota inventoinnissa on esitetty kiinteänä muinaisjäännöksenä suojeltavaksi. Kyseinen pensoittunut alue on kylämaen laen länsiosaa ja länsirinteen yläosaa. Isojakokartasta päätellen autoituneella alueella sijaitsi lähinnä 1770-luvulla Jussilan ja Lapion talojen pihapiiriä. Lapion tilakeskus on myöhemmin siirretty koilliseen, Järviöntien pohjoispuolelle. Järviöntien pohjoispuolella on myös muuta, osin nuorta rakennuskantaa.

Nykyinen Järviöntie vastaa osittain 1700-luvun kartoissa kuvatun kylätien linjausta, mutta on selvästi suurempi. Keppilän alueella sijaitseva pihatiestö näyttää säilyttäneen katkelmia historiallisista tielinjoista.

Karttaote 1: ote maakirjakartasta vuodelta 1700. Piirtänyt Niklas Avander. Järviö, Kylmäkoski, Hämeen lääni; Kansallisarkisto, arkistoyksikkö KA h1b: 4/1-2. Ei mittakaavassa.

Vasemmalla Järviön kylä, jossa tässä vaiheessa sijaitsevat Naakkalan, Hannulan ja Jussilan talot. Oikealla Oriniemi ja Tarsianjoen lasku-uoman niska, jonka tie ylittää sillta pitkin. Nykyistä Järviöntietä on ilmeisesti suoristettu kartassa kuvattuun tielinjaan verrattuna. Järviön kylän ja Tarsianjoen sillan välissä kulkeva Sointulantien osuus sen sijaan pääpiirteissään vastaa vanhaa tielinjausta. Nykyinen siltakin sijaitsee kartassa kuvatulla paikalla.

Digitalisoidun kartan pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-200805165057>

Kartan tuottaja: www.vanhakartta.fi, Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto.

6. VESIHUOLTOLINJA JA JÄRVIÖNTIE

Vesihuoltolinja lähestyi Järviön historiallista kylätonttia idästä ja kaakosta Järviöntien eteläpuolta seuraten. Valvonta-alueella vesihuoltolinja kääntyi Järviöntien poikki jatkuen sen jälkeen länteen tien pohjoispuolta pitkin. Lännessä vesihuoltolinjan kaivutyö ulottui kiinteistön 20-429-3-4 länsirajalla Järviöntiestä pohjoiseen erkanevan pihatien liittymään asti.

Vesihuoltolinjan kaivanto oli 180–190 cm syvä. Kaivanto oli pohjastaan noin metrin ja yläosastaan vajaat kaksi metriä leveä. Kaivanto kulki Järviöntien suuntaisesti noin 2,5–3,5 m etäisyydellä ajoradasta. Tien pohjoispuolella, kiinteistön 20-429-3-1 eteläosassa, kaivantoon tehtiin noin 3 metriä leveä laajennus kaivoa varten.

Järviöntien ajorata on noin viisi metriä leveä. Ajoradan molemmilla puolilla sijaitsevat noin 1,5 metriä leveät pengerluiskat, joiden reunoille vesihuoltolinjan kaivutyöt tehtiin.

7. VALVONTAHAVAINNOT

Valvontaa suoritettiin Pirkanmaan maakuntamuseon antaman lausunnon mukaisesti alueella, joka sijaitsee inventoinnissa rajatun historiallisen kylätontin välittömässä läheisyydessä (ks. karttaote 2). Valvottujen kaivantojen pituus oli yhteensä noin 70 metriä. Valvonnan aikana kaivinkoneen toimintaa seurattiin lähietäisyydeltä ja kaivun valmistuttua kaivantojen profiilit tarkastettiin. Valvontaolosuhteet olivat hyvät.

Järviöntien eteläpuolisessa kaivannossa havaittiin noin 30–40 cm paksu humuksensekainen hiekkainen kerros, jonka alapuolella sijaitti kivistä ja lohkareista hiekkamoreenia. Kaivannon profiileissa humuksensekaisen kerroksen yläosassa havaittiin muutamia paloja tiilimurskaa, mutta ei muita löytöjä. Kerrosta oli sekoittanut ainakin puhelinkaapelin kaivaminen. Kaapeli kulki vesihuoltokaivannon pohjoispuolella ja tuli esiin kaivannon kääntyessä kohti Järviöntien ajorataa. Tien eteläpuolella ei havaittu kulttuurikerrosta tai rakenteita.

Järviöntien poikki kulkevassa kaivannon osassa havaittiin tien nykyaikaisia rakennekerroksia ja luontaista maannosta:

- 0–40 cm syvyydessä ylin asfalttikerros ja asennushiekka
- 40–80 cm syvyydessä toinen asfalttikerros ja asennushiekka, jossa ihmispään kokoista kiveä
- kivinen hiekkamoreeni

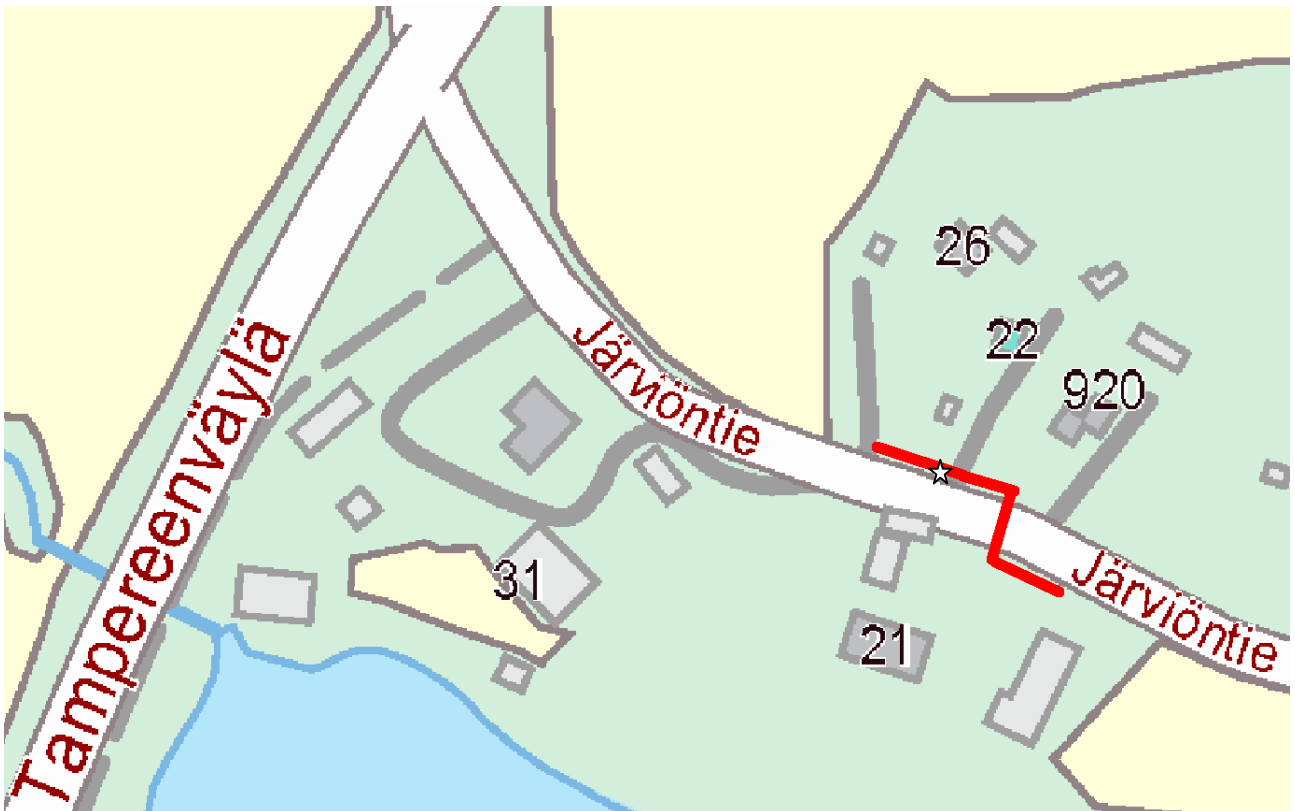
Järviöntien pohjoispuolisen kaivannon alueella havaittiin 80–120 cm paksu, pintaosastaan humuksensekainen savikerros. Kyseessä oli selvästi nykyaikaisen maansiirtotyön yhteydessä koneellisesti levitetty täyttömaa. Savikerroksen alapuolella havaittiin kivistä ja lohkareista hiekkamoreenia. Järviöntiehen pohjoisesta liittyvien pihateiden kohdalla savikerros puuttui tai sen päälle oli levitetty kiveä ja maata.

Tiivistäen voi todeta, että valvonnassa ei havaittu historialliseen kylätonttiin liittyvää kulttuurikerrosta tai rakenteita eikä historiallisia tiekerroksia. Kaikki havaitut rakenteenomaiset kerrokset olivat epäilemättä

1900-luvun jälkipuolella tehtyjä. Ne liittyivät Järviöntien rakenteisiin ja tien pohjoispuolella tehtyihin koneellisiin maansiirtotöihin, jotka voivat olla yhteydessä tiepenkereen rakentamiseen.

Kuva 2. Järviöntien eteläpuolista kaivantoa. Kuvattu itään. Kuvaaja: Sami Raninen. KY 154: 4.

Karttaote 2. Punaisella viivalla merkitty valvottujen kaivantojen sijainnit. 21: Hannula (kiinteistö 20-429-2-47). Pohjakartta: Maanmittauslaitos (taustakartta). Lisäykset pohjakarttaan: Sami Raninen. MK 1: 2000.

☆ Paimenkivi (ks. luku 8).

Kuva 3. Järviöntien pohjoispuolista kaivantoa: pinnalla paksu savikerros, jonka alla hiekkamoreeni. Kuvattu etelään. Kuvaaja: Sami Raninen. KYY 154: 8.

8. MUUTA

Noin koordinaattipisteessä (ETRS-TM35FIN) p 6787363 i 323232 erottuu iso laakea kivi, joka pilkottaa Järviöntien pohjoisen pengerialueen seasta. Kiveä on näkyvillä runsaan metrin pituudelta. Valvonnan aikana paikalla pistäytyneen järviöläisen henkilön mukaan kiven nimi on Paimenkivi ja siihen liittyy perimätietoa, jonka mukaan se oli paimenten kokoontumispaikka. Kiven esillä olleessa osassa ei ollut kuppeja eikä muita ihmistekoisia jälkiä. Kiveen ei kajottu vesihuoltolinjan kaivutyössä.

Kuva 4. Osittain tiepenkereeseen haudattu Paimenkivi. Taustalla Hannulan pihapiiri, mm. keltainen päärakennus. Kuvattu etelälounaaseen. Kuva. Sami Raninen. KYY 154: 5.

9. PÄÄTELMÄT JA LOPPUYHTEENVETO

Huhtikuun 2015 valvonnassa ei havaittu Järviön historialliseen kylätonttiin tai kylätontin pohjoispuolella kulkeneeseen tiehen liittyvää kiinteää muinaisjäännöstä. Valvottu alue sijaitsee historiallisten karttojen perusteella määritellyn kylätontin äärireunalla ja lienee jäänyt intensiivisen antropogeenisen vaikutuksen piirissä olleen tonttialueen ulkopuolelle. Tosin Järviöntien tiepenkereen kohdalla ja tien pohjoispuolella nykyaikainen tienrakennus ja muut maansiirtotyöt ovat vaikuttaneet maan pintakerrokseen voimakkaasti.

Suurin osa kylätontista on autioitunut tai perinteisen rakennuskannan piirissä, joten valvonnan tuloksista huolimatta Järviön kylänpaikka on arkeologisesti lupaava kohde.

Kuva 5. Kylätontin autioitunutta osaa Hannulan pihapiirin länsipuolella. Kuvassa luhtiaitta (vasemmalla) ja päärakennuksen pääty (oikealla). Kuvattu koilliseen. Kuvaja: Sami Raninen. KY 154: 10.

Tampereella 23. huhtikuuta 2015

Sami Raninen

LÄHTEET

JULKAISTUT LÄHTEET

- KKS 1776–1805: *Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 505. (1989).
- Suvanto, Seppo 1954: *Akaan historia. Toijala–Kylmäkoski–Viiala. Ensimmäinen osa*. Toijalan kauppalan, Kylmäkosken ja Viialan kuntien sekä Akaan, Kylmäkosken ja Viialan seurakuntien yhteinen historiatoimikunta.

ARKISTOLÄHTEET

(Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikön arkisto)

- Jussila, Timo & Lähdesmäki, Ulla 1997: *Kylmäkoski. Arkeologinen perusinventointi*. Tampereen museot, maakunnallinen yksikkö.
- Luoto, Kalle 2014: *Akaa. Järviön alueen vesihuolto, arkeologinen inventointi*. Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto.

Liite

Akaa Järviö 2015

LUETTELO DIGITAALISISTA KUVATALLENTEISTA

Päänumero: KYY 154

Kuvien arkistointipaikka: Siiri-tietokanta, Tampereen museot

Kuvaaja: Sami Raninen

Kuvausajankohta: 16., 20. ja 21.4.2015

Suunta: ilmansuunta, johon kamera on kuvattaessa kohdistettu

alanro	aihe	suunta
1	Järviön kylämäen lakea, vasemmalla Hannula	W
2	Hannulan pihapiiri kylämäen laella	S
3	Kaivantoa Järviöntien eteläpuolella	E
4	Kaivantoa Järviöntien eteläpuolella	E
5	Paimenkivi, taustalla Hannula	SSW
6	Järviöntien poikki menevä kaivanto	WNW
7	Järviön kylämäki	W
8	Tien pohjoispuolinen kaivanto	SW
9	Tien pohjoispuolinen kaivanto	ESE
10	Kylätontin säilynyttä osaa	NE